

УДК 94 (477.83/.86) "ХХ"

Юрій ЯКОВЛЄВ

ДІЯЛЬНІСТЬ МИКОЛИ ЛАГОДИНСЬКОГО В УКРАЇНСЬКІЙ РАДИКАЛЬНІЙ ПАРТІЇ НА ПОЧАТКУ ХХ ст.

Досліджено громадсько-політичну діяльність Миколи Лагодинського в контексті політичних процесів у Галичині наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. Простежено особливості формування світогляду та становлення поглядів діяча. Висвітлено початок його політичної діяльності й партійну роботу всередині Української радикальної партії (далі – УРП). Розглянуто основні напрями праці М.Лагодинського як депутата Державної ради (австрійського парламенту) і Галицького крайового сейму. Проаналізовано участь М.Лагодинського в національно-визвольній боротьбі галицьких українців у роки Першої світової війни та на початковому етапі української революції. Передусім охарактеризовано його діяльність у міжпартійних об'єднаннях (Головній українській раді, ГУР, згодом у Загальній українській раді, ЗУР та Українській парламентській репрезентації, УПР) і Українській національній раді (УНРаді) ЗУНР.

Ключові слова: Микола Лагодинський, Українська радикальна партія, Галичина, парламент, сейм.

За останні роки українська історична наука суттєво розширила тематику своїх досліджень. Одним із важливих завдань залишається вивчення життєвого шляху, діяльності та творчої спадщини діячів, імена яких несправедливо фальшувалися або замовчувалися в радянський час. Утім чимало персоналій залишаються ще малодослідженими, майже не відомими для широкого загалу. До таких можна віднести й Миколу Лагодинського – багатолітнього діяча Української радикальної партії (далі – УРП), доктора права, адвоката, депутата австрійського парламенту та Галицького крайового сейму.

У сьогоденній українській історіографії, на жаль, відсутні спеціальні праці, присвячені громадсько-політичній діяльності М.Лагодинського. Дослідники лише епізодично та фрагментарно приділяли увагу постаті діяча, у переважній більшості в контексті висвітлення національного та політичного відродження галицьких українців кінця ХІХ – початку ХХ ст. Окремі аспекти проблеми знайшли відображення в працях сучасних українських істориків О.Сухого¹, В.Расевича², І.Чорновола³, зарубіжних – Г.Біндера⁴, Р.Томчика⁵ та інших дослідників. Невеликі за обсягом біографічні відомості про М.Лагодинського подано в довідковій літературі⁶ і роботах історико-краєзнавчого характеру⁷.

Метою статті є спроба проаналізувати організаційно-політичну роботу М.Лагодинського в лавах УРП, його місце й роль у діяльності партії на тлі суспільно-політичних процесів Галичини початку 1900-х рр.

Микола Лагодинський народився 28 жовтня (за іншими даними 21 жовтня⁸) 1866 р. у с. Доброводи (тепер Збараського району Тернопільської області. – Ю.Я.) у родині священика⁹. Початкову освіту здобував у школі в Збаражі, згодом у Тернопільській гімназії. Крім того, навчався в гімназії в м. Золочів на Львівщині, яку закінчив у 1884 р. Але випускні іспити склав у Львівській гімназії¹⁰. Навчання в Золочівській гімназії мало помітний вплив на формування світогляду М.Лагодинського. У гімназії він став членом таємного учнівського гуртка, до складу якого, зокрема, входив і К.Трильовський. При гуртку існувала бібліотека, учасники проводили дискусії, читали доповіді. Члени гуртка видавали рукописну газету. Цілком імовірно, що М.Лагодинський уміщував свої статті на сторінках газети. Після переїзду К.Трильовського до Коломиї М.Лагодинський очолив золочівський таємний учнівський гурток¹¹.

Формування суспільно-політичних поглядів М.Лагодинського припало на початок – середину 80-х рр. ХІХ ст. Зауважимо, що в той період український національний рух у Галичині був представлений народовською, русофільською та радикальною (соціалістичною) течіями. Остання виникла в другій половині 1870-х рр. У генезі українського соціалізму в Галичині та виникненні радикальної (соціалістичної) течії значну роль відіграли студенти (О.Терлець-

кий, М.Павлик, І.Франко та ін.). Останні, крім знайомства із західноєвропейськими поступовими ідеями, перебували також під значним ідейним впливом наддніпрянських соціалістів, у першу чергу М.Драгоманова та С.Подолінського¹².

Наприкінці 1880-х рр. розпочався якісно новий етап у розвитку радикальної течії. Так, з 1 січня 1890 р. у Львові за редакцією І.Франка й М.Павлика та завдяки фінансовій допомозі наддніпрянських українофілів почав виходити часопис “Народ”¹³. Однак на сторінках названого двотижневика, який протягом 1890–1895 рр. видавався по чергово у Львові та Коломиї, статей М.Лагодинського не виявлено¹⁴. Можливо, він використовував досі не розшифрований псевдонім чи криптонім. Попри те прізвище М.Лагодинського є в списку передплатників “Народу” за 1890–1895 рр., складеному М.Павликом. За даними списку, М.Лагодинський передплатував названий часопис у 1892 та 1895 рр.¹⁵

Достеменно не відомо, у якому році М.Лагодинський став членом Русько-української радикальної партії (далі – РУРП, що на початку ХХ ст. була перейменована на Українську радикальну партію, УРП). Є відомості, що він спочатку був прихильником народовської течії, а згодом, у 1890-х рр., приєднався до РУРП. По суті радикали також були народовцями, але представляли їхню ліву, соціалістичну течію¹⁶. Серед присутніх на установчому з’їзді радикалів, який відбувся 4–5 жовтня 1890 р. у Львові, де було засновано РУРП, прізвище М.Лагодинського не згадано. Не згадується він і пізніше, наприклад, серед членів головної управи РУРП, яку було обрано 20 вересня 1897 р.¹⁷

Після закінчення гімназії М.Лагодинський вступив на правничий факультет Львівського університету, який закінчив у 1890 р.¹⁸ (за іншими даними, в 1888 р.¹⁹). Проходив адвокатську практику в канцеляріях К.Левицького у Львові та М.Короля в Жовкві. Є відомості, що М.Лагодинський проходив практику в Тернополі та Збаражі. Крім того, у 1892 р. у м. Бережани на Тернопільщині в адвоката Шеця та в 1895 р. у м. Городок на Львівщині²⁰. Найімовірніше, що на початку 1890-х рр. М.Лагодинський проживав у Львові та працював у канцелярії товариства “Просвіта”. Так, у 1892 р. він на загальних зборах головного відділу товариства “Просвіта” від імені І.Франка та М.Павлика зробив запит з проханням прийняти їх у члени товариства. Проте “Просвіта” відмовилася прийняти названих діячів²¹. Згодом М.Лагодинський захистив дисертацію та в 1899 р. (за іншими даними, в 1896 р. у Віденському університеті²²) здобув ступінь доктора права²³. Крім того, у середині 1890-х рр. він одружився з Клавдією з дому Саноцьких. У 1896 р. у них народилася дочка Марія, у 1898 р. – Ірина, у 1901 р. – Галина та в 1903 р. – Ярослава (більше відома як поетеса Леся Верховинка)²⁴. Спочатку М.Лагодинський працював адвокатом у м. Мацошин (тепер Жовківського району Львівської області. – Ю.Я.), а в 1900 р. переїхав до м. Делятин (тепер Надвірнянського району Івано-Франківської області. – Ю.Я.), де відкрив адвокатську канцелярію²⁵.

В адвокатській канцелярії М.Лагодинського протягом 1906–1912 рр. на посаді конципієнта (помічника адвоката) працював Марко Черемшина (псевдонім письменника Івана Семанюка). У зазначений період М.Лагодинський двічі від УРП (1907 і 1911 рр.) обирався депутатом австрійського парламенту. Коли він перебував у Відні, Марко Черемшина заміняв його на посаді адвоката²⁶. З автобіографії Марка Черемшини дізнаємося, що йому доводилося “клопотатись двічі за кандидатурою шефа (М.Лагодинського. – Ю.Я.) на посла в парламент до Відня”²⁷.

Крім професійної діяльності, М.Лагодинський виступив ініціатором утворення філії читальні товариства “Просвіта”, відділення ощадно-кредитного товариства “Руська каса”²⁸. Так, у 1902 р. він був присутній на відкритті читальні в с. Заріччя (тепер Надвірнянського району Івано-Франківської області. – Ю.Я.) поблизу Делятина²⁹. У 1903 р. М.Лагодинський у складі галицької делегації побував у Полтаві, де був присутній на відкритті пам’ятника І.Котляревському та відвідав могилу Т.Шевченка на Чернечій горі в Каневі³⁰. За іншими даними, М.Лагодинський у травні-червні 1909 р. разом із Т.Старухом, В.Стефаніком та іншими українськими діячами Галичини побував у Полтаві з нагоди 200-ліття Полтавської битви³¹.

У 1907 р. М.Лагодинський на власні кошти спорудив у Делятині “Народний дім”, у приміщенні якого містилася “Руська каса”³². Він брав участь у діяльності місцевих осередків товариства “Січ”, заснував філії “Сільського господаря” і “Бесіди”³³. Протягом квітня 1908 р. –

грудня 1912 р. М.Лагодинський був скарбником головного січового комітету Галичини. У роки Першої світової війни виступив співорганізатором Українських січових стрільців (далі – УСС)³⁴.

На початку ХХ ст. у партійно-політичному житті Галичини відбулися суттєві зміни. Унаслідок розколу всередині РУРП у 1899 р. було засновано Українську соціал-демократичну партію (далі – УСДП) та Українську національно-демократичну партію (далі – УНДП). “Українську Радикальну Партію, – писав у своїх спогадах член УРП І.Макух, – розпарцелювали дві нові партії і при ній залишилося після того в першій часі по відколенні дуже мало інтелігентів – Михайло Павлик, д-р Северин Данилович, д-р Кирило Трильовський, д-р Микола Лагодинський, д-р Лев Бачинський зі старших, та Василь Стефаник, Марко Черемшина (Іван Семанюк), Лесь Мартович, д-р Іван Кунців, д-р Володимир Гуркевич з молодших”³⁵. По суті виникла дво-партійна система, у якій УРП належала роль лівої опозиції до центристської УНДП³⁶.

На травень 1907 р. були призначені перші, на основі загального виборчого права, вибори до Державної ради (австрійського парламенту). У сільських округах вони мали відбутися 14 травня, а в міських – 17 травня. 22–23 грудня 1906 р. у Львові відбувся черговий з’їзд УРП. Щодо парламентських виборів у резолюціях з’їзду відзначалося: “При виборах беремо акцію самостійно в виборчій боротьбі, але не виключаємо можливості злуки з демократичними партіями”³⁷.

2 лютого 1907 р. у Делятині відбулося передвиборне віче, на якому зібралося 250 осіб. Керував нарадами зборів М.Лагодинський. 12 лютого відбулися передвиборні збори в с. Парище (тепер Надвірнянського р-ну Івано-Франківської обл. – *Ю.Я.*). На згаданому вічі було прийнято рішення про підтримку К.Трильовського, одного з кандидатів від УРП до парламенту, і М.Лагодинського (його заступника)³⁸. Аналогічне рішення було прийнято 16 березня на черговому народному вічі в Делятині³⁹.

24 березня 1907 р. М.Лагодинський узяв участь у передвиборних зборах у с. Перерісль (тепер Надвірнянського р-ну Івано-Франківської обл. – *Ю.Я.*). Його було вибрано головою зборів. Крім М.Лагодинського, на вічі виступили К.Трильовський, І.Захарчук та інші учасники зборів. Наприкінці віча було ухвалено рішення підтримувати кандидатури К.Трильовського та М.Лагодинського⁴⁰.

17 квітня 1907 р. М.Лагодинський виступив на передвиборному вічі, яке відбулося в с. Ланчин (тепер Надвірнянського р-ну Івано-Франківської обл. – *Ю.Я.*). Крім М.Лагодинського, на зборах виступили І.Сандуляк, І.Захарчук і Ф.Гаврилюк⁴¹. 21 квітня М.Лагодинський виступав на багатолюдних вічах у селах Пнів і Пасічна (тепер Надвірнянського р-ну Івано-Франківської обл. – *Ю.Я.*)⁴².

5 травня 1907 р. М.Лагодинський виголосив доповідь на вічі в Делятині. Наступного дня він виступив на багатолюдних зборах у селах Стримба, Назавизів, Лісна Тарновиця і Фітьків (тепер Надвірнянського р-ну Івано-Франківської обл. – *Ю.Я.*). А 7 травня на вічах у селах Волосів і Гвізд (тепер Надвірнянського р-ну Івано-Франківської обл. – *Ю.Я.*)⁴³.

За результатами виборів до Державної ради в травні 1907 р. К.Трильовський здобув мандати у двох округах: Коломия – Косів і Долина – Калуш – Надвірна. Ця обставина дала змогу стати депутатом австрійського парламенту й М.Лагодинському, який був заступником К.Трильовського⁴⁴. Загалом у результаті парламентських виборів 1907 р. УРП здобула три депутатські мандати (М.Лагодинський, Л.Бачинський і К.Трильовський)⁴⁵.

17 червня 1907 р. розпочалася перша сесія австрійського парламенту. У Державній раді М.Лагодинський разом з однопартійцями-депутатами увійшов до складу Русько-українського клубу, який налічував 30 депутатів. Головою клубу було обрано Ю.Романчука, члена УНДП⁴⁶.

19 червня 1907 р. М.Лагодинський, К.Трильовський і Л.Бачинський підписали “заяву руських послів Ради державної в справі державно-правного становиска руського народа в Галичині і Буковині”, яка була підготовлена К.Левицьким і його найближчим оточенням. У ній, зокрема, депутати заявили, що, “змагаючи до національно-територіяльної автономії в австрійській державі, застерігаємо ся проти неприродного, на ніяких історичних правах неосновуючого ся лучення, зглядно розлучування нашого народа дорогою краєвої автономії, та протестуємо проти розширення краєвої автономії, проти виємкових законів для Галичини і проти

зменшення нашого заступництва протизаконним переводженням виборів⁴⁷. 20 червня 1907 р. заява була зачитана на засіданні палати послів і внесена до протоколу XVIII сесії австрійського парламенту⁴⁸.

Восени 1907 р. М.Лагодинський разом з однопартійцями-депутатами взяв участь у селянському вічі в Калуші⁴⁹. 16 серпня 1908 р. на вічі в Делятині М.Лагодинський звітував про свою парламентську діяльність⁵⁰.

Восени 1907 р. Русько-український клуб було перейменовано на Український після виходу з нього москвофілів. Улітку 1909 р. з Українського клубу вийшли депутати від Буковини та заснували свій окремий клуб. Замість В.Охримовича (УНДП), який склав мандат, до клубу увійшов член УРП В.Стефаник⁵¹. Невдовзі клуб покинув радикал К.Трильовський. Отже, станом на 1909 р. Український парламентський клуб налічував 20 депутатів, з них три радикали: М.Лагодинський, Л.Бачинський і В.Стефаник, решту становили члени УНДП⁵².

16 червня 1909 р. М.Лагодинський узяв участь у засіданні палати послів австрійського парламенту, де відбувалося друге читання державного бюджету. На засіданні, зокрема, президент міністрів (міністр-президент Ціслеїтанії) Р.Бінерт-Шмерлінг намагався запевнити українських парламентаріїв у тому, що “правительство відносить ся з повною симпатією до культурних і економічних стремлінь руського народу та готове завсігди і старанно попірати сі стремління”. Натомість радикал М.Лагодинський і члени УНДП К.Левицький, О.Колесса та Є.Левицький відповіли, що “научені гірким досвідом не мають причини вірити обітницям австрійських міністрів, та що президент міністрів у своїй заяві забув мабуть про наші політичні домагання”⁵³.

У 1909 р. окремою брошурою вийшла промова М.Лагодинського “Парлямент австрійський на службі поляків”, виголошена ним у Державній раді 17 червня 1909 р. Наступного року окремою брошурою (загальним тиражем у 800 пр.), з’явилася промова М.Лагодинського “Під австрійсько-польським панованєм” від 14 червня 1910 р.⁵⁴

На лютий 1908 р. були призначені нові вибори до Галицького крайового сейму. З ініціативи М.Лагодинського 4 січня того ж року в Делятині відбулися збори делегатів із Надвірнянського повіту. Збори були присвячені питанню чергових виборів до сейму. М.Лагодинський роз’яснив присутнім суть сеймової виборчої ординації та наголосив на значенні виборів. У ході тривалих дискусій було прийнято кандидатуру радикала І.Сандуляка на депутата до Галицького крайового сейму від Надвірнянщини. М.Лагодинського було вибрано головою повітового виборчого комітету. До складу останнього ввійшло по одному представникові від кожної громади повіту⁵⁵.

Правибори в Делятині відбулися 20 лютого 1908 р. М.Лагодинський був обраний одним із 165 виборців. А 23 лютого в Надвірній, за його ініціативою, відбулися збори виборців з однойменного повіту⁵⁶.

Вибори до Галицького крайового сейму відбулися 25 лютого 1908 р. Від виборчого округу Надвірна перемогу здобув член УРП І.Сандуляк, який отримав 77 голосів. М.Лагодинський описав виборчу боротьбу в Надвірнянському окрузі в праці “Як Надвірнянщина вибирала посла”⁵⁷.

М.Лагодинський узяв активну участь у роботі XIX партійного з’їзду УРП, який відбувся 25–26 грудня 1908 р. у Тернополі⁵⁸. На з’їзді він подав звіт про розвиток радикального руху в Надвірнянщині, виголосив реферат про забезпечення робітників і селян “на старість”⁵⁹.

Учасники з’їзду підтримали пропозицію І.Макуха накласти партійний податок на всіх членів УРП. Це рішення найближчим часом повинні були здійснити всі повітові організації партії⁶⁰. Гроші з т. зв. “хлопського фонду” мали використовуватися, передусім, на виборчу агітацію, видавничу діяльність і друкований орган партії. М.Лагодинський передав на фонд 20 корон⁶¹.

21 серпня 1909 р. у Делятині, у помешканні М.Лагодинського, відбулися збори парламентських і сеймових депутатів УРП⁶².

М.Лагодинський був присутнім і виступав фактично на всіх подальших з’їздах УРП. Так, він узяв участь у роботі XX партійного з’їзду, що відбувся 7–8 листопада 1909 р. у Львові. М.Лагодинського разом із М.Павликом, С.Даниловичем, П.Думкою, П.Мазуриком і П.Лавру-

ком було обрано до президії з'їзду. У ході роботи з'їзду М.Лагодинський подав звіт про розвиток радикального руху в Надвірнянщині, узяв участь у дискусіях з питань просвіти й розвитку січового руху. Крім того, він увійшов до складу головної управи партії⁶³.

2 лютого 1910 р. у Львові М.Лагодинський на запрошення Ю.Романчука, голови українського парламентського клубу, узяв участь у зборах українських депутатів парламенту та сейму від Галичини й Буковини. Крім делегатів від УРП (М.Лагодинський, Л.Бачинський, П.Думка, І.Макух та І.Сандуляк), також були представники УНДП, два депутати від УСДП (С.Вітик та Я.Остапчук), члени палати панів і вірилісти (митрополит та єпископи) і депутати з Буковини⁶⁴. Підсумком нарад, якими керував А.Шептицький, став програмний маніфест (заява), що “підніс змагання до автономії територіяльно-національної для Східної Галичини і Північної Буковини, та повної самоуправи руського народу, поділу всіх властей адміністративних в обох краях; потребу поборювання панросійської пропаганди; справу участі в правительстві та забезпечення мира у відношенню до заграничних держав”⁶⁵.

22 травня 1910 р. у Делятині відбулися загальні збори повітового товариства “Січ”. М.Лагодинського було обрано головою віча. На зборах він виступив із доповіддю, у якій подав історію товариства “Січ”. Крім того, його було обрано кошовим товариства “Січ”⁶⁶.

17 липня 1910 р. у Надвірній відбулося віче, на якому М.Лагодинський звітував про свою роботу як депутата Державної ради⁶⁷. Про свою парламентську діяльність він звітував також на вічі, яке відбулося 14 серпня 1910 р. у с. Дора (тепер присілок м. Яремча на Івано-Франківщині. – Ю.Я.). Так, у своїй доповіді М.Лагодинський, зокрема, звернув увагу на 935 депутатських внесків і близько 100 промов, виголошених українськими депутатами парламенту⁶⁸.

М.Лагодинський узяв участь у роботі XXI з'їзду радикальної партії, який відбувся 18–19 грудня 1910 р. у Львові. Його було обрано головою управи УРП (замість Л.Бачинського). Заступником новообраного голови став І.Макух. На партійному з'їзді М.Лагодинський також подав звіт про свою діяльність у Державній раді, брав участь у дискусіях⁶⁹. 5 березня 1911 р. він був обраний головою окружного з'їзду делегатів УРП, який відбувся в Станиславові⁷⁰.

Наприкінці березня 1911 р. Франц-Йосиф видав рескрипт про розпуск палати послів. Нові парламентські вибори були призначені на 19 червня 1911 р.⁷¹

5 квітня 1911 р. на сторінках “Громадського голосу” була опублікована “Відозва до наших виборців!”. Від імені головної управи УРП свій підпис під відозвою поставив і М.Лагодинський (голова управи). Крім нього, звернення підписали інші члени управи: Л.Бачинський, К.Трильовський, В.Стефаник, С.Данилович, І.Макух, М.Павлик, П.Думка, І.Сандуляк, М.Олійник, М.Яцків і Л.Мартович⁷².

7 квітня 1911 р. у Делятині, у приміщенні товариства “Руська каса”, відбулися передвиборні збори. На них М.Лагодинський подав звіт про діяльність українського парламентського клубу, у тому числі й депутатів від УРП. На зборах одноголосно було ухвалено кандидатуру М.Лагодинського на депутата до парламенту з виборчого округу № 55 Войнилів – Долина – Рожнятів – Калуш – Надвірна – Делятин – Солотвин, а на його заступника Д.Клюфінського із с. Перерісль⁷³. Аналогічні передвиборні збори відбулися 9 квітня 1911 р. у м. Надвірна в приміщенні читальні товариства “Просвіта”. На зборах також одноголосно було ухвалено кандидатуру М.Лагодинського та Д. Клюфінського⁷⁴.

15 квітня 1911 р. у м. Станиславів відбулася нарада “ширшої” управи УРП і делегатів від повітових управ. Участь у нараді взяло 80 делегатів із 20 повітів. У сільському виборчому окрузі № 55 Надвірна – Делятин – Калуш – Долина було ухвалено кандидатуру М.Лагодинського, голови управи УРП⁷⁵.

3 липня 1911 р. у ході третього туру виборів до Державної ради М.Лагодинський був обраний депутатом у виборчому окрузі № 55 Калуш – Надвірна – Долина – Войнилів – Рожнятів – Делятин – Солотвин⁷⁶. Загалом у результаті виборів 1911 р. радикали отримали п'ять мандатів: М.Лагодинський, Л.Бачинський, П.Лаврук, В.Стефаник і К.Трильовський⁷⁷.

У липні 1911 р. у Відні відбулася спільна нарада новообраних депутатів, присвячена питанню парламентської організації. Планувалося створити єдине українське представництво в Державній раді. До складу української парламентської репрезентації мали увійти представники

УНДП, УРП і депутати з Буковини. Проте радикали на чолі з М.Лагодинським сформували власний “Український клуб радикалів”, оскільки головна управа УРП заборонила своїм депутатам вступати до спільного українського клубу⁷⁸. Тому 16 липня 1911 р. на початку дванадцятій каденції Державної ради було сформовано Український парламентський союз. Останній об’єднав три політичні сили: радикалів, представників УНДП та українських депутатів із Буковини⁷⁹.

Згідно з програмою, Український парламентський союз мав обрати президента, трьох віце-президентів (повинні були репрезентувати кожен з трьох політичних сил, які утворили союз) і секретаря⁸⁰. Президентом союзу було обрано К.Левицького (УНДП). Радикал М.Лагодинський був обраний другим віце-президентом поряд з двома іншими – М.Васильком, депутатом з Буковини, і Т.Окуневським. Секретарем союзу став Є.Левицький. Троє останніх представляли інтереси УНДП⁸¹. Метою Українського парламентського союзу було проголошено узгоджене “ведення парламентарної акції всіх українських послів – в справах, які Союз узнасть (визнає. – Ю.Я.) за засадничі і спільні”⁸².

У грудні 1911 р. М.Лагодинський виступив з промовою в австрійському парламенті. Він звернувся до бюджетної комісії в палаті послів і вніс інтерпеляцію (депутатський внесок) до президента міністрів К.Штурґка. М.Лагодинський запитував австрійський уряд, чи думає той “над тим, щоб на зразок чеської виборчої ординації” запропонувати свій проект виборчої ординації до Галицького крайового сейму⁸³.

20 січня 1912 р. головна управа УРП підготувала звернення до “Організаторів і членів Ширшого Заряду Української Радикальної Партії”. Документ підписали члени президії в складі М.Лагодинського (голова), М.Павлика й І.Макуха, заступників голови й секретаря З.Ткачука. Головна управа УРП зобов’язувала повітові осередки партії організувати віча, присвячені реформі виборчої ординації до Галицького крайового сейму. Відповідно до редакції “Громадського голосу” мали надсилатися звіти з проведених віч⁸⁴.

7 грудня 1912 р. було складено спільну заяву українських партій, суть якої зводилася до ідеї утворення автономної української області в складі Австро-Угорської імперії. Габсбурзька монархія була визнана єдиним зовнішньополітичним орієнтиром на випадок війни⁸⁵.

25–26 грудня 1912 р. у Львові за участю близько 100 делегатів відбувся щорічний з’їзд УРП. Нарадами з’їзду керував С.Данилович. Серед основних питань, порушених на зборах, стали рішення міжпартійного з’їзду від 7 грудня 1912 р. і вступ депутатів УРП до українського парламентського клубу в Державній раді. У дискусіях серед інших брав участь і М.Лагодинський⁸⁶. Крім того, він залишився головою управи УРП, а його заступниками стали О.Назарук та І.Макух⁸⁷.

4 січня 1913 р. депутати австрійського парламенту М.Лагодинський, К.Левицький і М.Василько взяли участь у спільній польсько-українській нараді, яка була організована на вимогу “Кола польського”. На зборах, якими керував міністр освіти М.Хуссарек, крім українців, були присутні відповідно троє представників від польської сторони. Останні наполягали на узаконенні польського характеру університету у Львові⁸⁸.

Улітку 1913 р. мали відбутися чергові вибори до Галицького крайового сейму. Так, 22 травня 1913 р. з’явилася виборча відозва, адресована членам і прихильникам УРП, підписана М.Лагодинським, головою партії і секретарем М.Балицьким⁸⁹. Вибори до Галицького крайового сейму відбулися 30 червня 1913 р. М.Лагодинський, здобувши 127 голосів, був обраний депутатом Галицького крайового сейму по сільському виборчому окрузі Надвірна⁹⁰.

Від УРП, крім М.Лагодинського, послами Галицького крайового сейму були обрані П.Думка, П.Лаврук, І.Макух, І.Сандуляк і К.Трильовський. У Галицькому сеймі радикали увійшли до складу “Українського соймового клубу”, який очолював К.Левицький⁹¹. Так, 22 листопада 1913 р. М.Лагодинський, І.Макух і К.Трильовський узяли участь в обговоренні питання виборчої реформи. Крім того, М.Лагодинський разом з однопартійцями-депутатами взяв активну участь у роботі X сесії Галицького крайового сейму, яка тривала від 5 грудня 1913 р. до 4 березня 1914 р. Так, він був заступником голови комісії виборчої реформи, керівником адміністративної комісії, членом повітової комісії і комісії допомоги. Натомість відмовився від участі в роботі банкової і промислової комісій. М.Лагодинський був заступником члена

наглядової ради крайового банку, членом управи галицької ощадної каси. Упродовж 15 засідань X сесії він виголосив три промови, подав одну інтерпеляцію та внесок⁹².

У жовтні 1913 р. М.Лагодинський був присутній на першому з'їзді українського радикального студентства. На з'їзді, поряд із студентськими та загальнонаціональними справами, було розглянуто питання діяльності УРП, її подальшої тактики і стратегії⁹³. Провідні діячі УРП М.Лагодинський, С.Данилович, В.Стефанік, Л.Бачинський і М.Павлик поряд із студентами виступали та брали участь у дискусіях⁹⁴.

21–22 грудня 1913 р. у Львові під керівництвом М.Лагодинського відбувся черговий з'їзд УРП. У його резолюціях радикали, у першу чергу, виступили за поділ Галичини та введення національної автономії за територіальним принципом. Було вирішено “видвигнути сю справу в законодавчих тілах – по підготовленню народних мас”⁹⁵.

14 лютого 1914 р. на пленарному засіданні Галицького крайового сейму було ухвалено новий крайовий статут і виборчу ординацію⁹⁶. Як голова партійної організації радикалів у дебатах узяв участь і М.Лагодинський, який виступив з промовою⁹⁷. Згодом К. Левицький про це писав: “Він (М.Лагодинський. – Ю.Я.) потверджував, що проти опору консерватистів, польської більшості – всі послы обох тут заступлених українських партій (УРП та УНДП. – Ю.Я.) змушені були хопитися крайніх засобів парламентарної боротьби, та що вкінці зломили цей опір противників виборчої реформи. Далі застерігся проти упослідження українського народу в компромісовій виборчій реформі, а признав проте, що вона є великим кроком вперед, та побажав, щоб цей Сойм став дійсно краєвим Соймом обох народів”⁹⁸.

Згідно з новим крайовим статутом, українське сеймове представництво отримало змогу вибирати своїх представників до крайового виділу, сеймових комітетів і крайових установ. До складу Галицького крайового сейму мало увійти 228 депутатів (у тому числі й ректор українського університету), з них 62 мандати повинні були одержати українці⁹⁹.

4 березня 1914 р. завершила роботу чергова сесія Галицького крайового сейму. Намісник В.Коритовський на підставі цісарського розпорядження відтермінував Галицький крайовий сейм. Хоч офіційно чергова сесія сейму припинила роботу 16 липня 1914 р.¹⁰⁰ Після завершення засідань Галицького крайового сейму радикали розпочали підготовку до чергових виборів на основі ухваленної 14 лютого 1914 р. виборчої ординації. Так, 12 квітня 1914 р. у Львові головна управа УРП скликала нараду мужів довір'я. Напередодні Першої світової війни до складу головної управи УРП входив і М.Лагодинський¹⁰¹.

У 1914 р. у зв'язку із черговим загостренням міжнародних відносин розпочалися конкретні заходи щодо створення міжпартійної організації. М.Павлик, член УРП і націонал-демократ Л.Цегельський виступили ініціаторами створення об'єднаної ради. З відповідною пропозицією вони звернулися до голови проводу УНДП К.Левицького. 1 серпня 1914 р. у Львові було засновано міжпартійну Головну українську раду (далі – ГУР). До складу ГУР увійшли радикали М.Лагодинський поряд з однопартійцями М.Павликом (один із двох заступників голови ГУР), К.Трильовським і М.Балицьким разом з представниками від УНДП, УСДП та Союзу визволення України (далі – СВУ, з дорадчим голосом)¹⁰². Свої стратегічно-політичні цілі, суть яких зводилася до орієнтації на країни Троїстого союзу та прагнення з відвойованих у Російській імперії земель створити Українську державу, ГУР оголосила в маніфесті від 3 серпня 1914 р.¹⁰³

Протягом перебування ГУР у Львові (до кінця серпня 1914 р.) вона провела ряд заходів щодо створення легіону УСС і в справі переговорів з представниками австрійського уряду стосовно вирішення українського питання. Так, 6 серпня 1914 р. ГУР видала звернення до українського населення ставати в ряди УСС. Під названою відозвою ГУР поставив свій підпис і М.Лагодинський¹⁰⁴.

З наближенням російських військ до Делятинщини М.Лагодинський із родиною переїхав до Відня, де проживав майже цілу війну¹⁰⁵. Столиця Австрії приблизно на два роки стала центром політичного життя галицьких українців¹⁰⁶. У листопаді 1914 р. український політичний провід прагнув розширити ГУР за рахунок представників від політичних партій Буковини й СВУ, але вже з вирішальним голосом. Для здійснення цього задуму було вибрано реорганіза-

ційну комісію, до якої увійшли М.Лагодинський (УРП), В.Бачинський (УНДП), О.Попович (Буковинський націонал-демократ), В.Темницький (УСДП) і А.Жук (СВУ)¹⁰⁷.

Реорганізаційна комісія виробила статут, за яким ГУР мала охоплювати всі українські політичні організації. А представники останніх повинні були входити до складу президії ГУР. 10 грудня 1914 р. новообрана комісія в складі Є.Левицького, Є.Петрушевича й Л.Цегельського підготувала проект Загальної української ради (далі – ЗУР), який було прийнято 13 грудня 1914 р. на засіданні ГУР¹⁰⁸.

Навесні 1915 р. на базі ГУР було створено ЗУР¹⁰⁹. У рамках галицької делегації до складу ЗУР увійшли радикали М.Лагодинський, Л.Бачинський, Я.Весоловський, І.Макух, О.Назарук і К.Трильовський та представники УНДП, УСДП, Буковини й СВУ. У президії – постійно чинному виконавчому органі ЗУР інтереси УРП представляв Л.Бачинський, а в секретаріаті – О.Назарук¹¹⁰.

5 листопада 1916 р. було опубліковано маніфест цісаря Франца Йосифа та німецького кайзера Вільгельма II про “розширення автономії Галичини” та “відновлення” польської держави. Невдовзі австро-угорські та німецькі власті проголосили утворення Люблінського й Варшавського генерал-губернаторств. Однак, на протигагу полякам, інтереси українського населення знову були проігноровані¹¹¹. 6 листопада 1916 р. відбулося надзвичайне засідання ЗУР. Після звіту К.Левицького (голови) всі члени президії ЗУР (Л.Бачинський, М.Меленевський, В.Темницький й А.Лукашевич) склали свої мандати¹¹². 29 листопада того ж року відбулося ще одне засідання ЗУР, на якому було ухвалено резолюцію про припинення її діяльності та передачу повноважень Українській парламентській (парламентській) репрезентації (далі – УПР) як представництву інтересів українського народу в Галичині¹¹³.

Президентом УПР став Ю.Романчук, а його заступниками Л.Бачинський та Є.Петрушевич. До парламентської комісії вибрали К.Трильовського та Є.Левицького, а їхніми заступниками М.Лагодинського та В.Сінгалевича. Отже, до складу нової структури було обрано трьох членів радикальної партії¹¹⁴. 8 листопада 1916 р. УПР видала свою першу відозву. М.Лагодинський як один із членів парламентської комісії поставив свій підпис під названим зверненням¹¹⁵.

Восени 1917 р. М.Лагодинський повернувся в Делятин, де відновив адвокатську діяльність і займався відбудовою знищеного війною повіту¹¹⁶.

18 жовтня 1918 р. у Львові була скликана Українська Національна Рада (далі – УНРада) як Конституанта (національний представницький орган) українського населення Австро-Угорської імперії. У роботі Установчих зборів Конституанти, які відбулися 18–19 жовтня 1918 р. у Львові, узяв участь і М.Лагодинський¹¹⁷. З проголошенням ЗУНР розпочалося формування системи місцевої виконавчої влади. Керівниками повітової адміністрації стали новопризначені повітові комісари. У Надвірнянському повіті комісаром став адвокат І.Саноцький, член УРП¹¹⁸. У літературі є відомості, що М.Лагодинський виконував обов’язки повітового комісара Делятинщини¹¹⁹.

Разом з тим у судовому окрузі Делятин владу окружного комісара було встановлено в травні 1919 р. Комісаром став М.Козоріс, кандидат адвокатури та член УНДП¹²⁰. Зауважимо, що М.Козоріс протягом 1912–1914 рр. (за іншими даними, 1911–1914 рр.) проходив адвокатську практику в канцелярії М.Лагодинського¹²¹. Згодом у своїх спогадах М.Козоріс писав: “Делятинщина, що належала до Надвірнянського повіту, настирливо домогалася., щоб її було виділено в окрему адміністративну одиницю. Повітовий комісар, щоб задовільнити ці домагання, доручив мені переїхати до Делятина і утворити там відділ повітового комісаріату...”¹²²

Відомо, що М.Лагодинський, згідно з розпорядженням державного секретаріату судівництва, перебував на посаді військового судді при польовому суді начальної команди Української галицької армії (далі – УГА) у Стрию¹²³.

Протягом січня – квітня 1919 р. М.Лагодинський входив до складу УНРади, яка в той час перебувала в Станиславові¹²⁴. Так, 11 лютого 1919 р. під час однієї зі станиславівських сесій УНРади він поряд із Л.Бачинським, М.Королюком, М.Петрицьким та іншими брав участь у дискусії над проектом закону про розмежування компетенції повітових й окружних судів у цивільних справах¹²⁵.

На засіданні УНРади від 15 лютого того ж року М.Лагодинський, І.Макух, Д.Вітовський узяли участь в обговоренні питання допомоги родинам призваних до війська. Також М.Лагодинський поряд із І.Макухом, С.Даниловичем і М.Петрицьким визнав необхідність прийняття закону про підпорядкування жандармерії в “справах публичного безпеченства” комісаріатові¹²⁶. На вищезгаданому засіданні від 15 лютого 1919 р. на пропозицію І.Макуха було ухвалено заснувати адміністраційну комісію УНРади. До складу останньої, яка мала складатися з 23 членів, було обрано й М.Лагодинського. Крім нього, до комісії увійшли С.Данилович, Т.Окуневський, А.Шмігельський, Л.Бачинський, С.Вітик, К.Трильовський та ін.¹²⁷

М.Лагодинський узяв участь у крайовому делегатському з’їзді УРП, який відбувся 22–23 березня 1919 р. у Станиславові¹²⁸. На з’їзді УРП було ухвалено програму діяльності партії на “будучність”¹²⁹. Найвищим виконавчим органом партії визнано головну управу. До її складу було обрано М.Лагодинського, І.Макуха, М.Королюка, В.Гуркевича, Л.Бачинського та ін. Усього до складу головної управи увійшло 20 членів УРП і шість заступників¹³⁰.

На жаль, конкретних відомостей про життя і громадсько-політичну діяльність М.Лагодинського протягом квітня-травня 1919 р. ми не виявили. Лише відомо, що М.Лагодинський помер 12 травня 1919 р. у Делятині¹³¹. За однією з версій, він вчинив самогубство. Але це не підтверджено документально¹³². Із часопису “Народ”, органу УРП, дізнаємося, що похорон М.Лагодинського відбувся 14 травня 1919 р. у Делятині. З промовами серед інших виступили Л.Бачинський як представник від УНРади. Від імені головної управи УРП – В.Гуркевич та ін.¹³³

Таким чином, становлення суспільно-політичних поглядів М.Лагодинського припало на період перебування Галичини в складі Австро-Угорської імперії. Помітний вплив на формування його світогляду мало навчання в Золочівській гімназії. Невдовзі М.Лагодинський став членом радикальної партії, у якій перебував до кінця свого життя. Він був активним партійним діячем, свідченням чого стало його обрання депутатом австрійського парламенту від УРП у 1907 р. і під час виборчої кампанії 1911 р. Напередодні Першої світової війни М.Лагодинський поряд з іншими радикалами представляв інтереси партії в Галицькому крайовому сеймі (1913–1914 рр.). У роки Першої світової війни він був членом міжпартійних об’єднань ГУР, ЗУР й УПР, брав активну участь у початковому етапі національно-визвольних змагань і був членом УНРади ЗУНР.

1. Сухий О. Галичина: між Сходом і Заходом. Нариси історії XIX – початку XX ст. / Олексій Сухий. – 2-ге вид., допов. – Львів : Львів. нац. ун-т ім. І. Франка ; Ін-т українознав. ім. І. Крип’якевича НАН України, 1999. – 226 с.
2. Расевич В. Діяльність українських політичних організацій у Відні під час Першої світової війни / В. Расевич // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Львів, 1999. – Вип. 34. – С. 317–330.
3. Чорновол І. 199 депутатів Галицького сейму / Ігор Чорновол. – Львів : Тріада плюс, 2010. – 228 с.
4. Binder H. Ukrainische predstavicielstvo w austriackiej Izbie Posłów, 1879–1918 // Ukrainische tradycje parlamentarne, XIX–XXI wiek ; red. J. Moklak. – Kraków : Historia Jagellonica, 2006. – S. 127–162.
5. Tomczyk R. Galicyjska Rusko-Ukraińska Partia Radykalna w latach 1890–1914 / R. Tomczyk. – Szczecin, 2007. – 422 s.
6. Див.: Гасай Є. Лагодинський Микола Гнатович / Є. Гасай, Р. Матейко // Тернопільський Енциклопедичний Словник. – Тернопіль : ВАТ ТВПК “Збруч”, 2005. – Т. 2 : К–О. – С. 311; Гуцал П. З. Українські правники Тернопільського краю : біографічний довідник / Петро Зеновійович Гуцал. – Тернопіль, 2008. – 188 с.; Гуцал П. З. Лагодинський Микола Гнатович / П. З. Гуцал // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) [та ін.]. – К. : Наук. думка, 2009. – Т. 6 : Ла–Мі. – С.19–20; Плекан Ю. Перший досвід парламентаризму: українці-депутати австрійського парламенту та галицького крайового сейму (1848–1918) : довідник / Юрій Плекан. – Івано-Франківськ : Видавець Третяк І. Я., 2012. – 140 с. та ін.
7. Домашевський М. Історія Гуцульщини / Микола Домашевський. – Чикаго: Гуцул. дослід. ін-т, Конф. гуцул. товариств Америки й Канади, 1985. – Т. II. – 507 с.; Клапчук В. Відомий політик з Делятинщини / В. Клапчук // Народна Воля. – 1991. – № 101 (146). – 12 листоп. – С. 2; Клапчук В. Відомий політик з Делятинщини / В. Клапчук // Народна Воля. – 1991. – №102 (147). – 14 листоп. – С. 2, 4; Страгора. Книга про Надвірнянщину / ред.-упоряд. Д. Герасимчук, Я. Дорошенко. – Львів : Світло й тінь, 1994. – 149 с.; Домашевський М. Історія Гуцульщини / Микола Домашевський. – Львів : “Логос”, 2000. – Т. V. – 623 с.; Клапчук В. М. Делятинщина: історико-географічне дослідження /

- Володимир Михайлович Клапчук, Михайло Миколайович Клапчук. – Делятин : “Фоліант”, 2007. – 584 с.
8. Гуцал П. З. Українські правники Тернопільського краю : біографічний довідник / Петро Зеновійович Гуцал. – Тернопіль, 2008. – С. 84; Гуцал П. З. Лагодинський Микола Гнатович / П. З. Гуцал // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) [та ін.]. – К. : Наук. думка, 2009. – Т. 6 : Ла–Мі. – 2009. – С. 19.
  9. Клапчук В. Відомий політик з Делятинщини / В. Клапчук // Народна Воля. – 1991. – № 101 (146). – 12 листоп. – С. 2; Гасай Є. Лагодинський Микола Гнатович / Є. Гасай, Р. Матейко // Тернопільський Енциклопедичний Словник. – Тернопіль : ВАТ ТВПК “Збруч”, 2005. – Т. 2 : К–О. – С. 311; Клапчук В. М., Клапчук М. М. Делятинщина: історико-географічне дослідження ... – С. 526.
  10. Клапчук В. Відомий політик з Делятинщини / В. Клапчук // Народна Воля. – 1991. – № 101 (146). – 12 листоп. – С. 2; Клапчук В. М., Клапчук М. М. Назв. праця. – С. 526; Гуцал П. З. Українські правники Тернопільського краю: біографічний довідник / Петро Зеновійович Гуцал. – Тернопіль, 2008. – С. 84.
  11. Клапчук В. Відомий політик з Делятинщини / В. Клапчук // Народна Воля. – 1991. – №101 (146). – 12 листоп. – С. 2; Домашевський М. Історія Гуцульщини / Микола Домашевський. – Львів : Логос, 2000. – Т. V. – С. 550; Клапчук В. М., Клапчук М. М. Назв. праця. – С. 526.
  12. Львівська національна наукова бібліотека ім. В. Стефаника НАН України, відділ рукописів (далі ЛННБ НАН України, ВР), ф. 29, оп. 1, од. зб. 170, арк. 2; Левинський В. Початки українського соціалізму в Галичині / Володимир Левинський. – Торонто : З друкарні “Робітничого Слова”, 1918. – С. 6, 7.
  13. Животко А. Нарис історії української преси. Курс лекцій / Аркадій Животко. – Подєбради : Укр. техн.-госп. ін-т позаочного навч., 1937. – С. 49.
  14. Романюк М. М. Українські часописи Коломиї (1865–1994 рр.). Історико-бібліографічне дослідження / Мирослав Миколайович Романюк, Марія Василівна Галушко ; передм. В. Качкана. – Львів, 1996. – С. 57; Романюк М. М. Українські часописи Львова 1848–1939 рр. Історико-бібліографічне дослідження : у 3 т. – Т. 1 : 1848–1900 рр. / Мирослав Миколайович Романюк, Марія Василівна Галушко. – Львів : Світ, 2001. – С. 514.
  15. Переписка Михайла Драгоманова з Михайлом Павликом (1876–1895) / зладив М.Павлик. – Т. VIII (1894–1895). – Чернівці, 1911. – С. 272.
  16. Левицький К. Українські політики Галичини / Кость Левицький. – Тернопіль : Каф. українознав. Терноп. акад. нар. госп., Держ. архів Терноп. обл., 1996. – С. 158; Шкраб’юк П. Ми, українські радикали... (Михайло Павлик і Радикальна партія) / Петро Шкраб’юк. – Львів : Нац. акад. наук, Ін-т українознав. ім. І. Крип’якевича, 2012. – С. 24.
  17. Himka J.-P. Socialism in Galicia. The Emergence of Polish Social Democracy and Ukrainian Radicalism (1860–1890) / J.-P. Himka. – Cambridge, 1983. – P. 167; Центральний державний історичний архів України, м. Львів (ЦДІАЛ України), ф. 663, оп. 1, спр. 179, арк. 1.
  18. Гуцал П. З. Лагодинський Микола Гнатович / П. З. Гуцал // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) [та ін.]. – К. : Наук. думка, 2009. – Т. 6 : Ла–Мі. – 2009. – С. 19.
  19. Гуцал П. З. Українські правники Тернопільського краю. Біографічний довідник / Петро Зеновійович Гуцал. – Тернопіль, 2008. – С. 84.
  20. Переписка Михайла Драгоманова з Михайлом Павликом (1876–1895) / зладив М.Павлик. – Т. VIII (1894–1895). – Чернівці, 1911. – С. 272; Гловацький І. Ю. Українські адвокати Східної Галичини (кінець XVIII – 30-ті роки XX ст.) / І. Ю. Гловацький, В. І. Гловацький. – Львів : М-во внутр. справ України, Львів. юридич. ін-т, 2004. – С. 94; Гуцал П. З. Українські правники Тернопільського краю. Біографічний довідник / Петро Зеновійович Гуцал. – Тернопіль, 2008. – С. 84; Гуцал П. З. Лагодинський Микола Гнатович / П. З. Гуцал // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) [та ін.]. – К. : Наук. думка, 2009. – Т. 6 : Ла–Мі. – С. 19; Чорновол І. 199 депутатів Галицького сейму / Ігор Чорновол. – Львів : Тріада плюс, 2010. – С. 151.
  21. Переписка Михайла Драгоманова з Михайлом Павликом (1876–1895) / зладив М.Павлик. – Т. VIII (1894–1895). – Чернівці, 1911. – С. 272; Клапчук В. Відомий політик з Делятинщини / В. Клапчук // Народна Воля. – 1991. – № 101 (146). – 12 листоп. – С. 2; Середяк А. “Просвіта” і радикальне середовище Галичини (До історії взаємин Івана Франка з Товариством) / А. Середяк // Україна : культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Вип. 19 : “Просвіта” – оберіг незалежності та соборності України / Ін-т українознав. ім. І. Крип’якевича НАН України ; відп. ред. Ярослав Ісаєвич ; упоряд.: Феодосій Стеблій, Володимир Пашук. – Львів, 2010. – С. 409.
  22. Гуцал П. З. Українські правники Тернопільського краю. Біографічний довідник / Петро Зеновійович Гуцал. – Тернопіль, 2008. – С. 84.

23. Гуцал П. З. Лагодинський Микола Гнатович / П. З. Гуцал // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) [та ін.]. – К. : Наук. думка, 2009. – Т. 6 : Ла–Мі. – 2009. – С. 19.
24. Клапчук В. Відомий політик з Делятинщини / В. Клапчук // Народна Воля. – 1991. – № 101 (146). – 12 листоп. – С. 2; Лагодинська Галина // Енциклопедія українознавства. Перевидання в Україні. – Львів : Наук. т-во ім. Шевченка у Львові, 1994. – Т. 4. – С. 1252; Лагодинська-Кучковська Ярослава (Леся Верховинка) // Гуцульський календар на 1996 рік. Спецвипуск журналу “Гуцульщина”. – С. 39; Гладиш Р. “46 років мені снилися рідні Карпати...” / Р. Гладиш // Галичина. – 2012. – № 129 (4488). – 1 верес. – С. 5.; Клапчук В. М., Клапчук М. М. Назв. праця. – С. 526.
25. Страгора. Книга про Надвірнянщину / ред.-упоряд. Д. Герасимчук, Я. Дорошенко. – Львів : Світло й тінь, 1994. – С. 80; Гуцал П. З. Українські правники Тернопільського краю. Біографічний довідник / Петро Зеновійович Гуцал. – Тернопіль, 2008. – С. 84; Гуцал П. З. Лагодинський Микола Гнатович / П. З. Гуцал // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) [та ін.]. – К. : Наук. думка, 2009. – Т. 6 : Ла–Мі. – С. 19.
26. Черемшина Марко. Новели. Посвяти Василеві Стефанику. Ранні твори. Переклади. Літературно-критичні виступи. Спогади. Автобіографія. Листи / вступ. стаття, упоряд. і приміт. О. В. Мишанича ; ред. тому В. М. Русанівський. – К. : Наук. думка, 1987. – С. 349; Гуйванюк М. Марко Черемшина: невідоме й призабуте. Наукові розвідки, републікації, документи / Микола Гуйванюк. – Снятин : Прут Принт, 2007. – С. 17.
27. Черемшина Марко. Назв. праця. – С. 349.
28. Клапчук В. Відомий політик з Делятинщини / В. Клапчук // Народна Воля. – 1991. – № 101 (146). – 12 листоп. – С. 2; Домашевський М. Історія Гуцульщини / Микола Домашевський. – Львів : Логос, 2000. – Т. V. – С. 551; Клапчук В. М., Клапчук М. М. Назв. праця. – С. 527.
29. ЛННБ НАН України, ВР, ф. 167, оп. 2, од. зб. 1783, арк. 2.
30. Гуцал П. З. Лагодинський Микола Гнатович / П. З. Гуцал // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) [та ін.]. – К. : Наук. думка, 2009. – Т. 6 : Ла–Мі. – 2009. – С. 20.
31. Гуцал П. З. Українські правники Тернопільського краю. Біографічний довідник / Петро Зеновійович Гуцал. – Тернопіль, 2008. – С. 85.
32. Домашевський М. Історія Гуцульщини / Микола Домашевський. – Львів : Логос, 2000. – Т. V. – С. 550.
33. Домашевський М. Назв. праця. – С. 551; Плекан Ю. Перший досвід парламентаризму: українці-депутати австрійського парламенту та галицького крайового сейму (1848–1918) : довідник / Юрій Плекан. – Івано-Франківськ : Видавець Третяк І. Я., 2012. – С. 35.
34. Гуцал П. З. Лагодинський Микола Гнатович / П. З. Гуцал // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) [та ін.]. – К. : Наук. думка, 2009. – Т. 6 : Ла–Мі. – С. 19; Чорновол І. 199 депутатів Галицького сейму / Ігор Чорновол. – Львів : Тріада плюс, 2010. – С. 151; Плекан Ю. Назв. праця. – С. 35.
35. Макух І. На народній службі / д-р. Іван Макух. – Детройт : Вид. Укр. вільної громади Америки, 1958. – С. 74.
36. Лисяк-Рудницький І. Структура української історії в XIX столітті / Іван Лисяк-Рудницький // Історичні есе : у 2 т. / І. Лисяк-Рудницький. – К. : Основи, 1994. – Т. 1. – С. 202.
37. Резолюції з'їзду укр. [аїнської] руської радикальної партії // Громадський голос. – Львів, 1907. – Ч. 1. – 1 січ. – С. 2; Сухий О. Галичина: між Сходом і Заходом. Нариси історії XIX – початку XX ст. / Олексій Сухий. – 2-ге вид., доповн. – Львів : Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, Ін-т українознав. ім. І. Крип'якевича НАН України, 1999. – С.122.
38. Новинки. Петро Клюфінський з Переросля. Надвірнянщина // Громадський голос. – 1907. – Ч. 22. – 22. марта. – С. 5.
39. З передвиборчого руху. Гуцул. Делятинщина // Громадський голос. – 1907. – Ч. 31. – 23. цвітня. – С. 1.
40. З передвиборчого руху. К. Надвірнянщина // Громадський голос. – 1907. – Ч. 23. – 26. марта. – С. 2; З передвиборчого руху. Гуцул. Делятинщина // Громадський голос. – 1907. – Ч. 31. – 23. цвіт. – С. 1.
41. З передвиборчого руху. Б. Р. Дня 17 цвітня с. р. ... // Громадський голос. – 1907. – Ч. 30. – 19. цвіт. – С. 2.
42. З передвиборчого руху. Виборець. Надвірнянщина // Громадський голос. – 1907. – Ч. 33. – 1. мая. – С. 2.
43. З передвиборчого руху. 16 віч ... // Громадський голос. – 1907. – Ч. 34. – 10. мая. – С. 1.
44. Вибори // Громадський голос. – 1907. – Ч. 41. – 4. черв. – С. 1; Макух І. На народній службі : спогади / Іван Макух. – К. : Основні цінності, 2001. – С. 75; Tomczyk R. Galicyjska Rusko-Ukraińska Partia Radykalna w latach 1890–1914 / R. Tomczyk. – Szczecin, 2007. – S. 257.

45. 32 руських послів в австрійській державній раді // Громадський голос. – 1907. – Ч. 41. – 4. черв. – С. 1; Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців 1848–1914. На підставі споминів / Кость Левицький. – Львів : З друкарні оо. Василян у Жовкві, 1926. – С. 444; Partacz Cz. Od Badeniego do Potockiego. Stosunki Polsko-Ukraińskie w Galicji w latach 1888–1908 / Cz. Partacz. – Toruń, 1996. – S. 204.
46. Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців 1848–1914. На підставі споминів / Кость Левицький. – Львів : З друкарні оо. Василян у Жовкві, 1926. – С. 444, 445; Сухий О. Галичина: між Сходом і Заходом. Нариси історії XIX – початку XX ст. / Олексій Сухий. – 2-ге вид., доповн. – Львів : Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, Ін-т українознав. ім. І. Крип'якевича НАН України, 1999. – С. 129.
47. Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців 1848–1914. На підставі споминів... – С. 446–448.
48. Там само. – С. 446.
49. Tomczyk R. Galicyjska Rusko-Ukraińska Partia Radykalna w latach 1890–1914... – S. 267.
50. Велике віче відбуде ся в Делятині, в неділю, 16. серпня о 2. годині по полудни, під голим небом ... // Громадський голос. – 1908. – Ч. 49, 12. серп. – С. 3.
51. Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців 1848–1914. На підставі споминів... – С. 474; Binder H. Ukraińskie przedstawicielstwo w austriackiej Izbie Posłów, 1879–1918 / H. Binder // Ukraińskie tradycje parlamentarne, XIX–XXI wiek ; red. J. Moklak. – Kraków : Historia Jagellonica, 2006. – S. 147.
52. Сухий О. Галичина: між Сходом і Заходом. Нариси історії XIX – початку XX ст. / Олексій Сухий. – 2-е вид., доповн. – Львів : Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, Ін-т українознав. ім. І. Крип'якевича НАН України, 1999. – С. 141, 142.
53. Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців 1848–1914. На підставі споминів... – С. 518, 519.
54. Справоздане з 21. з'їзду української радикальної партії // Громадський голос. – 1910. – Ч. 51. – 23. груд. – С. 2; Запросини до передплати // Громадський голос. – 1911. – Ч. 1. – 4. січ. – С. 1; Книга в Україні. 1861–1917 : Матеріали до репертуару української книги. Вип. 9 : Л / НАН України. Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського ; зібрані : С. Й. Петров, С. С. Петров ; наук. ред. В. Ю. Омельчук. – К., 2006. – С. 13, 14.
55. Передвиборний рух. Надвірнянщина // Громадський голос. – 1908. – Ч. 7. – 30. січ. – С. 1.
56. Виборець. Як Надвірнянщина вибрала послом хлопа-радикала // Громадський голос. – Ч. 25. – 10. цвіт. – С. 2.
57. Вислід голосованя // Громадський голос. – 1908. – Ч. 14. – 28. лют. – С. 1; Tomczyk R. Galicyjska Rusko-Ukraińska Partia Radykalna w latach 1890–1914... – S. 279.
58. Зі з'їзду радикальної партії // Діло. – 1909. – Ч. 1, 1 н. ст. січ. (19. ст. ст. XII. 1908). – С. 2; Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців 1848–1914. На підставі споминів... – С. 506.
59. Звіт з парт.[ійного] з'їзду в Тернополи // Громадський голос. – 1909. – Ч. 2. – 16. січ. – С. 3; Звіт із партійного з'їзду в Тернополи // Громадський голос. – 1909. – Ч. 6. – 12. лют. – С. 3.
60. Звіт із партійного з'їзду в Тернополи // Громадський голос. – 1909. – Ч. 6. – 12. лют. – С. 4; Зі з'їзду радикальної партії // Діло. – 1909. – Ч. 1. – 1 н. ст. січ. (19. ст. ст. XII. 1908). – С. 2.
61. Звіт із партійного з'їзду в Тернополи // Громадський голос. – Львів, 1909. – Ч. 6. – 12. лют. – С. 4; Новинки. Жертви на “Хлопський фонд” ... // Громадський голос. – 1909. – Ч. 20. – 19. мая. – С. 5.
62. Новинки. Засідане ширшого заряду радикальної партії ... // Громадський голос. – 1909. – Ч. 32–33. – 11. серп. – С. 7; Новинки. Засідане головного заряду української ... // Громадський голос. – 1909. – Ч. 39. – 22. верес. – С. 4.
63. XX. З'їзд української радикальної партії в Галичині (7. і 8. падолис, 1909 р.) // Громадський голос. – 1909. – Ч. 46. – 10. падолис. – С. 1; Важніші резолюції прийняті XX-тим з'їздом української радикальної партії // Громадський голос. – 1909. – Ч. 46. – 10. падолис. – С. 2; XX. З'їзд української радикальної партії в Галичині (7. і 8. падолис, 1909 р.) // Громадський голос. – 1909. – Ч. 47. – 17. падолис. – С. 3. XX. З'їзд української радикальної партії в Галичині (7. і 8. падолиста, 1909 р.) // Громадський голос. – 1909. – Ч. 48. – 23. падолиста. – С. 4.
64. Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців 1848–1914. На підставі споминів... – С. 534–536; Tomczyk R. Galicyjska Rusko-Ukraińska Partia Radykalna w latach 1890–1914... – S. 306.
65. Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців 1848–1914. На підставі споминів... – С. 536.
66. Дописі. Загальні збори повітової “Січи” в Делятині // Громадський голос. – 1910. – Ч. 22. – 1. черв. – С. 4.
67. Оповістки. В Надвірній ... // Громадський голос. – 1910. – Ч. 28. – 13. лип. – С. 7.

68. В Дорі ... // Громадський голос. – 1910. – Ч. 37. – 14. верес. – С. 5.
69. Уступлене дотеперішного голови // Громадський голос. – 1910. – Ч. 51. – 23. груд. – С. 2; Sprawozdane z 21. z'їzdu української радикальної партії // Громадський голос. – 1910. – Ч. 51. – 23. груд. – С. 2; Sprawozdane z 21. z'їzdu радикальної партії // Громадський голос. – 1910. – Ч. 52. – 28. груд. – С. 3.
70. Д. С. Радикали в Станіславівщині працюють // Громадський голос. – 1911. – Ч. 12. – 22. марта. – С. 4.
71. Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців 1848–1914. На підставі споминів... – С. 570, 572.
72. Відозва до наших селян виборців! // Громадський голос. – 1911. – Ч. 14. – 5. цвіт. – С. 1.
73. З виборчого руху. Делятин // Громадський голос. – 1911. – Ч. 17–18. – 20. цвіт. – С. 2–3.
74. З виборчого руху. Надвірна // Громадський голос. – 1911. – Ч. 17–18. – 20. цвіт. – С. 3.
75. Радикальні кандидатури // Громадський голос. – 1911. – Ч. 17–18. – 20. цвіт. – С. 1.
76. По третім голосованню // Громадський голос. – Львів, 1911. – Ч. 33. – 5. лип. – С. 3; Tomczyk R. *Galiczyjska Rusko-Ukraińska Partia Radykalna w latach 1890–1914...* – S. 315.
77. Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців 1848–1914. На підставі споминів... – С. 574; Кугутяк М. Галичина: сторінки історії. Нарис суспільно-політичного руху (XIX ст. – 1939 р.) / Микола Кугутяк. – Івано-Франківськ, 1993. – С. 117; Макух І. На народній службі : спогади / Іван Макух. – К. : Основні цінності, 2001. – С. 145.
78. Binder H. *Ukraińskie przedstawicielstwo w austriackiej Izbie Posłów, 1879–1918* / H. Binder // *Ukraińskie tradycje parlamentarne, XIX–XXI wiek* / red. J. Moklak. – Kraków : Historia Jagellonica, 2006. – S. 143, 144.
79. Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців 1848–1914. На підставі споминів... – С. 577; Binder H. *Ukraińskie przedstawicielstwo w austriackiej Izbie Posłów, 1879–1918* / H. Binder // *Ukraińskie tradycje parlamentarne, XIX–XXI wiek* / red. J. Moklak. – Kraków : Historia Jagellonica, 2006. – S. 144.
80. Сухий О. Галичина: між Сходом і Заходом. Нариси історії XIX – початку XX ст. / Олексій Сухий. – 2-ге вид., доповн. – Львів : Львів. нац. ун-т ім. І. Франка ; Ін-т українознав. ім. І. Крип'якевича НАН України, 1999. – С. 180, 181.
81. Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців 1848–1914. На підставі споминів... – С. 578; Лагодинський Микола // *Українська Загальна Енциклопедія. Книга знання в 3-х томах багато ілюстрована, з кольоровими таблицями, мапами та образками / за голов. ред. І. Раковського. – Львів ; Станіславів і Коломия : Вид. кооперативи “Рідна школа”, [б. р.]. – Т. 2 : 3–Р. – С. 434; Лагодинський Микола // *Енциклопедія українознавства. Перевидання в Україні. – Львів : Наукове Товариство ім. Шевченка у Львові, 1994. – Т. 4. – С. 1252; Кульчицький В. С. Українська юриспруденція в персоналіях / Володимир Семенович Кульчицький, Олег Антонович Вівчаренко, Ігор Йосипович Бойко. – Івано-Франківськ, 1995. – С. 18; Сухий О. Назв. праця. – С. 181.**
82. Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців 1848–1914. На підставі споминів... – С. 577, 578.
83. Левицький К. *Українські політики Галичини* / Кость Левицький. – Тернопіль : Каф. українознав. Терноп. академії нар. госп-ва, Держархів Терноп. обл., 1996. – С. 159.
84. Tomczyk R. *Galiczyjska Rusko-Ukraińska Partia Radykalna w latach 1890–1914...* – S. 328.
85. Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців 1848–1914. На підставі споминів... – С. 634; Расевич В. Діяльність українських політичних організацій у Відні під час Першої світової війни... – С. 317.
86. Tomczyk R. *Galiczyjska Rusko-Ukraińska Partia Radykalna w latach 1890–1914...* – S. 358.
87. Ibid. – S. 359.
88. Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців 1848–1914. На підставі споминів... – С. 640.
89. Tomczyk R. *Galiczyjska Rusko-Ukraińska Partia Radykalna w latach 1890–1914...* – S. 343.
90. Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців 1848–1914. На підставі споминів... – С. 656; Tomczyk R. *Galiczyjska Rusko-Ukraińska Partia Radykalna w latach 1890–1914...* – S. 345, 346; Плекан Ю. Депутати з Гуцульщини та Покуття в Австрійському парламенті та Галицькому сеймі (середина XIX – початок XX ст.) / Ю. Плекан // *Україна, Галичина, Гуцульщина : історія, політика, культура : зб. ст. та повідомлень наукової конференції з міжнародною участю “Гуцульщина як історико-культурний феномен” / упоряд. і загальна наук. ред. І. Монолатія. – Коломия : Вік, 2009. – С. 149.*
91. Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців 1848–1914. На підставі споминів... – С. 657; Чорновол І. 199 депутатів Галицького сейму / Ігор Чорновол. – Львів : Тріада плюс, 2010. – С. 115.

92. Tomczyk R. Galicyjska Rusko-Ukraińska Partia Radykalna w latach 1890–1914... – S. 350, 356.
93. Гурак І. РУРП (УРП) та українське студентство (1890–1914 рр.) / І. Гурак // Галичина. Всеукраїнський науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис. – 2006–2007. – Ч. 12–13. – С. 99.
94. Гурак І. Ф. “Молода Україна”: студентство в суспільно-політичному житті Галичини (60-ті рр. XIX ст. – початок XX ст.) / Ігор Федорович Гурак. – Івано-Франківськ : Вид-во ПП Третяк І. Я., 2007. – С. 209.
95. Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців 1848–1914. На підставі споминів... –
96. С. 679.
97. Демкович-Добрянський М. Потоцький і Бобжинський Цісарські намісники Галичини 1903–1913 / Михайло Демкович-Добрянський. – Рим : Вид. Укр. католиц. Ун-ту св. Климента Папи 1987. – Том. LIX. – С. 103; Кугутяк М. Галичина: сторінки історії. Нарис суспільно-політичного руху (XIX ст. – 1939 р.) / Микола Кугутяк. – Івано-Франківськ, 1993. – С. 112.
98. Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців 1848–1914. На підставі споминів... – С. 688.
99. Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців 1848–1914. На підставі споминів... – С. 691; Левицький К. Українські політики Галичини / Кость Левицький. – Тернопіль : Каф. українознав. Терноп. акад. нар. госп., Держ. архів Терноп. обл., 1996. – С. 160; Демкович-Добрянський М. Потоцький і Бобжинський Цісарські намісники Галичини 1903–1913... – С. 104.
100. Кугутяк М. Назв. праця. – С. 112.
101. Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців 1848–1914. На підставі споминів... – С. 695; Tomczyk R. Galicyjska Rusko-Ukraińska Partia Radykalna w latach 1890–1914... – S. 356.
102. Tomczyk R. Galicyjska Rusko-Ukraińska Partia Radykalna w latach 1890–1914... – S. 356.
103. Расевич В. Діяльність українських політичних організацій у Відні під час Першої світової війни... – С. 317, 318.
104. Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців 1848–1914. На підставі споминів ... – С. 722; Історія українських політичних партій : хрестоматія-посібник. Кінець XIX ст. – 1917 р. Ч. 1 / упоряд.: Б. І. Корольов, І. С. Михальський. – К. : Вид-во Європ. ун-ту, 2004. – С. 457.
105. Українська суспільно-політична думка в 20 столітті. Документи і матеріали / упоряд. Тарас Гунчак і Роман Сольчаник. – Б. м. : Сучасність, 1983. – Т. 1. – С. 215; Расевич В. Діяльність українських політичних організацій у Відні під час Першої світової війни... – С. 318.
106. Клапчук В. М., Клапчук М. М. Назв. праця. – С. 532.
107. Расевич В. Діяльність українських політичних організацій у Відні під час Першої світової війни... – С. 319.
108. Патер І. Союз визволення України: проблеми державності і соборності / Іван Патер. – Львів : Ін-т українознав. ім. І. Крип'якевича НАН України, 2000. – С. 158.
109. Там само. – С. 159.
110. Патер І. Загальна Українська Рада: проблема консолідації національно-демократичних сил / І. Патер // Україна : культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів, 2000. – Вип. 7. – С. 256, 257.
111. Расевич В. Назв. праця. – С. 324, 325; Патер І. Загальна Українська Рада: проблема консолідації національно-демократичних сил ... – С. 257; Бурачок Л. В. Громадсько-політична діяльність Осипа Назарука (1883–1940 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук : спец. 07.00.01 “Історія України” / Л. В. Бурачок. – Івано-Франківськ, 2006. – С. 9; Бурачок Л. Роль Осипа Назарука в діяльності Союзу Визволення України та Загальної Української Ради / Л. Бурачок // Вісник Прикарпатського університету. – Історія, 2011. – Вип. 20. – С. 53.
112. Зашкільняк Л. О. Історія Польщі: від найдавніших часів до наших днів / Леонід Опанасович Зашкільняк, Микола Григорович Крикун. – Львів : Львів. нац. ун-т імені І. Франка, 2002. – С. 435.
113. Патер І. Загальна Українська Рада: проблема консолідації національно-демократичних сил ... – С. 259.
114. Там само. – С. 259.
115. Расевич В. Назв. праця. – С. 327.
116. Українська суспільно-політична думка в 20 столітті. Документи і матеріали / упоряд. Тарас Гунчак, Роман Сольчаник. – Б. м. : Сучасність, 1983. – Т. 1. – С. 236.
117. Гуцал П. З. Українські правники Тернопільського краю. Біографічний довідник / Петро Зеновійович Гуцал. – Тернопіль, 2008. – С. 85.
118. Павлишин О. Українська Національна Рада ЗУНР–ЗОУНР: реконструкція особового складу (жовтень 1918 р. – червень 1919 р.) / О. Павлишин // Матеріали засідань Історичної та Археографічної комісії

- НТШ в Україні. Вип. 2 : 1995–1997 рр. – Львів, 1999. – С. 235, 247; Західно-Українська народна республіка 1918–1923. Документи і матеріали. Т. 2. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2003. – С. 679.
119. Павлишин О. Організація цивільної влади ЗУНР у повітах Галичини (листопад – грудень 1918 року) [Електронний ресурс] / О. Павлишин // Україна модерна. – 1999. – Ч. 2–3. – С. 132–193. – Режим доступу : <http://www.franko.lviv.ua/Subdivisions/um/um2-3/Statti/7-PAVLYSHYN%20Oleh.htm>; ЗУНР, 1918–1923: ілюстрована історія. – Львів ; Івано-Франківськ : Манускрипт-Львів, 2008. – С. 123.
120. Домашевський М. Історія Гуцульщини / Микола Домашевський. – Чикаго : Гуц. дослід. ін-т, Конф. гуц. товариств Америки й Канади, 1985. – Т. II. – С. 484; Домашевський М. Історія Гуцульщини / Микола Домашевський. – Львів : Логос, 2000. – Т. V. – С. 552; Андрухів І. Українські правники в національному відродженні Галичини: 1848–1939 рр. / Ігор Андрухів, Петро Арсенич. – Івано-Франківськ : Обл. асоц. молодих істориків, Наук.-ред. від. при обл. упр. культури, 1996. – С. 42; Плекан Ю. Перший досвід парламентаризму: українці-депутати австрійського парламенту та галицького крайового сейму (1848–1918)... – С. 35.
121. Павлишин О. Організація цивільної влади ЗУНР у повітах Галичини (листопад – грудень 1918 року) [Електронний ресурс] / О. Павлишин // Україна модерна. – 1999. – Ч. 2–3. – С. 132–193. – Режим доступу : <http://www.franko.lviv.ua/Subdivisions/um/um2-3/Statti/7-PAVLYSHYN%20Oleh.htm>.
122. Рубльов О. С. Михайло Козоріс: доля інтелігента / О. С. Рубльов // Український археографічний щорічник. – К., 1993. – Вип. 2. – С. 108, 118; Клапчук В. Відомий політик з Делятинщини Клапчук В. / В. Клапчук // Народна Воля. – 1991. – № 101 (146). – 12 листоп. – С. 2; Клапчук В. М., Клапчук М. М. Назв. праця. – С. 527.
123. Рубльов О. С. Михайло Козоріс: доля інтелігента... – С. 119.
124. Павлишин О. Соціально-політичний портрет українського проводу Галичини та Буковини в революції 1918–1919 років / О. Павлишин // Україна модерна / [за ред. В. Верстюка та ін.]. – Львів : Ін-т іст. дослідж. Львів. нац. ун-ту ім. І. Франка, 2000. – Ч. 4–5. – С. 210; Гуцал П. З. Українські правники Тернопільського краю. Біографічний довідник / Петро Зеновійович Гуцал. – Тернопіль, 2008. – С. 85; Гуцал П. З. Лагодинський Микола Гнатович / П. З. Гуцал // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) [та ін.]. – К. : Наук. думка, 2009. – Т. 6 : Ла–Мі. – С. 20.
125. Павлишин О. Українська Національна Рада ЗУНР–ЗУНР: реконструкція особового складу (жовтень 1918 р. – червень 1919 р.)... – С. 235, 240, 247; Західно-Українська народна республіка 1918–1923. Документи і матеріали... – С. 679.
126. Українська Національна Рада. Засідання 11. лютого // Републіка. – 1919. – Ч. 10. – 13. лют. – С. 2.
127. Українська Національна Рада. Засідання 15. лютого // Републіка. – Станіславів, 1919. – Ч. 14, 18. лютого. – С. 2.
128. Українська Національна Рада. Засідання 15. лютого // Републіка. – 1919. – Ч. 15. – 19. лют. – С. 2.
129. Краєвий делегатський з'їзд укр.[аїнської] радикальної партії. УПБ. Станіславів, 22. III. // Републіка. – 1919. – Ч. 44. – 25. марта. – С. 3; Краєвий делегатський з'їзд укр.[аїнської] радикальної партії. УПБ. Станіславів, 22. III. // Републіка. – 1919. – Ч. 46. – 27. марта. – С. 3.
130. Наша програма // Народ. – 1919. – Ч. 6. – 30. марта. – С. 1.
131. Там само. – С. 2, 3.
132. Гасай Є. Лагодинський Микола Гнатович / Є. Гасай, Р. Матейко // Тернопільський Енциклопедичний Словник. – Тернопіль : ВАТ ТВПК “Збруч”, 2005. – Т. 2 ; К–О. – С. 311; Гуцал П. З. Українські правники Тернопільського краю. Біографічний довідник / Петро Зеновійович Гуцал. – Тернопіль, 2008. – С. 84; Гуцал П. З. Лагодинський Микола Гнатович / П. З. Гуцал // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) [та ін.]. – К. : Наук. думка, 2009. – Т. 6 : Ла–Мі. – С. 19; Гладіш Р. “46 років мені снилися рідні Карпати...” / Р. Гладіш // Галичина. – 2012. – № 129 (4488). – 1 верес. – С. 5.
133. Клапчук В. Відомий політик з Делятинщини / В. Клапчук // Народна Воля. – 1991. – № 102 (147). – 14 листоп. – С. 4; Клапчук В. М., Клапчук М. М. Назв. праця. – С. 532.
134. Новинки. Похорон тов. д-ра М. Лагодинського // Народ. – 1919. – Ч. 25. – 15. мая. – С. 4.

Исследовано общественно-политическую деятельность Николая Лагодинского в контексте политических процессов в Галиции в конце XIX – начале XX в. Прослежено особенности формирования мировоззрения и становления взглядов деятеля. Освещено начало его политической деятельности и партийную работу внутри Украинской радикальной партии. Рассмотрено основные направления работы Н.Лагодинского как депутата Государственного совета (австрийского парламента) и Галицкого краевого сейма. Проанализировано участие Н.Лагодинского в национально-освободительной борьбе галицких украинцев в годы Первой мировой войны и на начальном этапе украинской революции. Прежде

всього охарактеризовано его деятельность в междупартийных объединениях Главной украинской раде, (ГУР), Общей украинской раде, (ЗУР) и Украинской парламентской репрезентации, (УПР) и Украинской национальной раде (УНРаде) ЗУНР.

Ключевые слова: Николай Лагодинский, Украинская радикальная партия, Галиция, парламент, сейм.

Deals social-political activities of Mykola Lahodynskiy in the context of political processes in Galicia during the end of the XIXth and the early of the XX centuries. Observed the formation of the world views and becoming opinion of leader. Highlights the beginning of his political activities and party work inside within the Ukrainian Radical Party (forwards – URP). Considered the main directions of the works of M.Lahodynskiy as deputy of the State council (Austrian parliament) and the Galician diet. Analyzed part M.Lahodynskiy in the national liberation struggle of Ukrainian galician during World War I and initially Ukrainian revolution. First described his work in inter-party associations (Golovna Ukrainska Rada, GUR, then Zagalna Ukrainska Rada, ZUR and Ukrainian parliamentary representation, UPR) and the Ukrainian National Council (UNRada) ZUNR.

Keywords: Mykola Lahodynskiy, Ukrainian Radical Party, Galicia, parliament, diet.

УДК 94(477) “1918–1919”

Ігор СОЛЯР

ІДЕЯ ЗЛУКИ УНР І ЗУНР НА ЗЛАМІ 1918–1919 рр. У ПРОГРАМАХ І ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ

22 січня 1919 р. відбулася історична для українців подія – представники Західно-Української Народної Республіки (ЗУНР) та Української Народної Республіки (УНР) підписали Акт злуки, що зреалізувало мрії багатьох поколінь щодо єдності та соборності українських земель. Проте політичні партії обох держав по-різному оцінювали значення цієї події, висували власне бачення шляхів об'єднання, що змушує детальніше проаналізувати ставлення тогочасних політичних партій до ідеї соборності українських земель.

Ключові слова: УНР, ЗУНР, Злука.

Існування в 1917–1918 рр. двох українських держав – УНР і ЗУНР спонукало політичні партії шукати шляхи їхнього об'єднання. Ані раніше, ні надалі серед ідеологічно різношерстих політичних партій наддніпрянців і галичан не було такої сконсолідованої позиції щодо необхідності єднання. На заваді консолідації українського суспільства постала низка проблем, серед яких найголовніша – брак порозуміння між керівниками політичних сил.

У статті на основі архівних документів, матеріалів періодичної преси, спогадів проаналізовано консолідаційні зусилля українських політичних партій Галичини та Наддніпрянщини наприкінці 1918 – на початку 1919 рр. Окреслені аспекти українського державотворення, здебільшого, залишилися поза увагою сучасних науковців або ж розглядалися в контексті значно ширших проблем.

За об'єднання з Наддніпрянською Україною серед галичан активно виступали тільки соціал-демократи. Націонал-демократи та радикали вважали доцільним насамперед утворити міцну українську державу в межах колишньої Австро-Угорської імперії. Однак “Листопадовий Чин, – згадував М.Гуцуляк, – змобілізував і об'єднав галицьких українців, тобто всі їхні партії, в одну українську державницьку громаду, чого не можна було ніяк довершити на Великій Україні”¹. Ідентичні спогади залишив М.Стахів: “Провідники усіх партій... відсували на другий план усе те, що їх ділило, щоб утримати солідарність в обороні спільного національно-державного інтересу”². Щоправда, 22 листопада 1918 р. українські підрозділи були змушені залишити Львів, відступаючи в східному та північному напрямках. Тимчасовою резиденцією уряду став Тернопіль, а на початку 1919 р. – Станиславів.